

материале немецкого языка – 44 % (*eine Tochter Evas* ‘типичная женщина’, *Krethi und Plethi* ‘всякий сброд’, *ein ungläubiger Thomas* ‘Фома неверующий’ и др.).

Количество же глагольных фразеологизмов в исследуемом материале английского языка составляет 20 % (*to play Samson in the temple* ‘погубить врагов / противников и погибнуть при этом самому’, *to give a sop to Cerberus* ‘умиротворять подарком’ и др.); в материале немецкого языка – 56 % (*die Büchse der Pandora öffnen* ‘открыть ящик Пандоры’, *den gordischen Knoten lösen* ‘разрубить гордиев узел’ и др.).

Заключение. Таким образом, фразеологизмы с компонентом-мифонимом в английском и немецком языках являются богатым материалом культурного наследия. Они имеют общие семантические и лексико-грамматические черты, что свидетельствует об интернациональном характере данных ФЕ. Выявленные различия касаются варьирующейся частотности употребления тех или иных форм фразеологизмов с определенной семантикой в словарях, т.е. представленности в словарях глагольных и субстантивных разрядов ФЕ рассматриваемых языков. Данные, полученные в результате анализа ФЕ из выбранных релевантных источников, позволяют сделать вывод, что в английских фразеологических словарях преобладает демонстрация субстантивных ФЕ, в то же время в немецких словарях – глагольных.

1. Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – М. : Живой язык, 2005. – 944 с.
2. Молотков, А. И. Основы фразеологии русского языка / А. И. Молоткова. – Л. : Наука, 1977. – 284 с.
3. Суперанская, А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
4. Duden: Redensarten / Dudenredaktion. – Mannheim : Bibliograph. Institut, 2007. – 330 S.
5. Schemann, H. Deutsche Idiomatik / H. Schemann. – Göttingen : Hubert & Co. GmbH & Co. KG., 2011. – 1040 S.

НАЗВЫ ГАСПАДАРЧЫХ ПАБУДОЎ І ПАМЯШКАННЯЎ У МОВЕ ТВОРАЎ У. КАРАТКЕВІЧА: ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ

Галавач Д.Ю.,

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Гарагляд А.М., канд. філал. навук, дацэнт

Зафіксаваныя ў літаратурных творах лексічныя адзінкі “ажываюць” у мастацкім радку, бо непасрэдна выяўляюць пэўныя характарыстыкі літаратурных герояў [2, с. 10]. Таму вывучэнне культурных сімвалаў праз прызму мовы мастацкіх твораў, у прыватнасці твораў Уладзіміра Караткевіча, з’яўляецца актуальным на сучасным этапе развіцця беларускага мовазнаўства.

Кожная нацыя мае свае асаблівасці і прыкметныя адрозненні ад іншых, што ярка праяўляецца ў розных сферах жыцця. «Лексіка побыту займае асаблівае месца ў лексічным складзе беларускай мовы» [3, с. 171]. У гэтай галіне праяўляецца найбольш цесная ўзаемасувязь семантычнай сістэмы мовы з рэаліямі навакольнага свету. Мэта артыкула – разгледзець назвы гаспадарчых пабудоў і памяшканняў у творах Уладзіміра Караткевіча і выявіць культуразнаўчую інфармацыю, якая транслюецца праз семантыку дадзеных моўных адзінак. Актуальнасць даследавання вызначаецца неабходнасцю вывучэння лексічных адзінак, якія з’яўляюцца своеасаблівымі носьбітамі нацыянальна-культурнай інфармацыі.

Матэрыялы і метады. Матэрыялам паслужылі лексічныя адзінкі, выбраныя з тэксту твораў «Хрыстос прызямліўся ў Гародні», «Чорны замак Альшанскі», «Каласы пад сярпом тваім», «Дзікае паляванне караля Стаха», «Кніганосы», «Блакiт і золата дня», «Дрэва вечнасці», «Сiняя-сiняя...», «Скрыпка дрыгвы й верасовых пустэчаў» У. Караткевіча, навуковыя працы па тэме даследавання. Метады даследавання – апісальны, функцыянальна-стылістычны, аналітычны.

Вынікі і іх абмеркаванне. Цікавую этнакультурную інфармацыю ў мове твораў У. Караткевіча нясуць у сваёй семантыцы назвы гаспадарчых пабудов і памяшканняў – *печ, покуць, лазня, студня, адрына, склеп, пуня*.

Печ – прылада для ацяплення розных будынкаў (напрыклад, хаты, лазні) або для атрымання высокай тэмпературы, неабходнай у тым ці іншым тэхналагічным працэсе (выпечка хлеба, прыгатаванне ежы) [1, с. 235].

Па дыяганалі ад чырвонага кута ў хаце была размешчана печ, якую абавязкова фарбавалі у белы колер (бялілі). Яна абагравала хату ў халодны перыяд года і шмат у чым прадвызначала асаблівасці традыцыйнай беларускай ежы: асноўныя стравы павінны былі "ўварыцца" на працягу працоўнага дня. З цягам часу яна стала галоўным месцам у хаце, знакам жыцця, жыватворным ачагом, які падпітваў сілай сонца ўсіх дамачадцаў. Агонь у печы ўспрымаўся як зямны эквівалент нябеснага свяціла, назва якога ў беларускай народнай лексіцы нярэдка гучала як "слонца", таму і прыстасаванне для таго, каб зачыніць печ на ноч ці днём, называлі "заслонка" (або "засланка"):

Каля печкі, дзе корпалася Марыля, гарэла над начовачкамі заціснутая ў лучынік лучына [4, с. 22].

Покуць (чырвоны кут) – своеасаблівае сакральнае месца ў сялянскай хаце, дзе стаяў стол, а зверху вісеў абраз, – месца, якое цесна спалучана з язычніцкімі вераваннямі. Гэта была самая асветленая частка памяшкання: абедзве сцяны, якія ўтвараюць кут, мелі вокны. У дахрысціянскія часы ў чырвоным куце ставіліся ідалы хатніх багоў, з надыходам хрысціянства там пачалі змяшчаць абразы, пакрытыя ручнікамі, і іншыя асвечаныя рэчы (напрыклад, галінкі вярбы пасля Вербніцы, велікодныя яйкі). У чырвоным куце ставілі рытуальныя рэчы, напрыклад гаршчок з «Бабінай кашай», першы і апошні сноп пасля жніва, які зваўся Дзедам. З фактычнага матэрыялу бачна, што месца ў покуці займаў гаспадар сямі. Пры ўваходзе ў хату госць павінен быў абавязкова перахрысціцца перад іконай у чырвоным куце і толькі пасля гэтага пачынаць размову з гаспадарамі хаты.

На покуці, пад закураным Юрыем і маткай боскай...сядзеў дзед [5; с. 67].

Лазня з незапамятных часоў для чалавека з'яўлялася не толькі месцам гігіены – гэта быў спрадвечны пласт традыцыйнай народнай культуры. Менавіта тут чалавек судакранаўся з ачышчальнай сілаю агню і жыццядайнай сілаю вады. Чыстае цела і светлыя думкі – вось тое яскравае імгненне яднання з навакольным тонкім светам. У лазні не толькі мыліся, але і выконвалі сямейныя абрады: напрыклад, незамужнія дзяўчаты гадалі, за каго пойдучь замуж.

Напярэдадні яна з Тэжляю варажыла ў начной лазні [6, с. 6].

На Масленіцу лазня становілася месцам калектыўных вясёлых забаў моладзі. А напярэдадні Чыстага чацвярга нашы продкі абавязкова хадзілі ў лазню. Казалі, што ў гэты дзень і "воран купае сваіх дзяцей". Ноччу пакідалі кавалак хлеба на вуліцы, і, калі ён не замярзаў, верылі, што яравыя пасевы не папусе мароз. Гэты хлеб дзялілі паміж членамі сямі і частаваліся ім пасля лазні – ён лічыўся гаючым. У некаторых раёнах Беларусі існавала традыцыя браць з сабою ў лазню невялічкі каменьчык – на яго становіліся праваю нагою ў той час, калі абліваліся халоднаю вадою. Па павер'і, сцюдзёная вада і гэты камень абаранялі чалавека ад хвароб круглы год. Камень захоўвалі да наступнага года.

Студня – калодзеж, умацаваная зрубам вузкая і глыбокая яма для атрымання вады з ваданоснага слоя [1, с. 287]. Студня ва ўяўленнях беларусаў – адзін з дзейсных каналаў камунікацыі з "іншасветам", цесна звязаны з жаночай сімволікай і стыхіяй (зямной і нябеснай) вільгаці. Адначасова студня была звязана з хтанічнай, патэнцыйна небяспечнай сферай. На Случчыне падчас сонечнага ці месяцавага зацьмення зачынялі ўсе студні, каб праз іх на свойскую жывёлу не прыйшоў мор ці пошасць. На Мазыршчыне ў час перадсмяротнай агоніі паміраючаму давалі напіцца вады са студні.

Снег быў на ўсім: на слупах платоў, на стрэхах, на дрэвах, на футры начнога вартайніка і ў вёдрах з вадой – толькі пранесены ад студні да хаты [5, с. 45].

Адрына (склеп, пуня) – вялікая халодная будыніна для захоўвання сена [1, с. 11]. У нашых продкаў адрына стала асноўным месцам вясельнага абрада, які называўся “Камора”. Маладых пасля кароткай вячэры, а часам і не заходзячы ў хату, вялі ў халодную будыніну (адрыну, камору ці гумно):

Яны выехалі з двара, калі дзед залез ужо на печ, а Міхал пайшоў спаць у адрыну [6, с. 90];

Халадна, працягнуліся ад дома і пуні густыя чорныя сцені... [4, с. 78];

Злева, пад мурам, спуск у склеп і дзверы ў кухню [5, с. 308].

Заклучэнне. На сучасным этапе развіцця грамадства сціраюцца дыферэнцыявальныя рысы паміж народамі, адбываецца стандартызацыя. Дадзены артыкул – спроба паказаць захаванае У. Караткевічам у творах адлюстраванне нацыянальнай спадчыны продкаў беларусаў, іх культуры шляхам выяўлення культурна-маркіраванай лексікі, якая выступае свайго роду захавальнікам і носьбітам краізнаўчай інфармацыі.

Лексемы, выкарастаныя У. Караткевічам у мове аповесцей, як самастойныя намінацыйныя адзінкі з ідыяматычнай семантыкай з’яўляюцца вельмі каштоўным аб’ектам для лінгвакультурнай інтэрпрэтацыі мовы. Іх семантыка не вычэрпваецца толькі ўласна намінацыйнай сферай, якая адпавядае класіфікацыйнай і намінацыйнай функцыям мовы, а ўключае яшчэ і так званую “фонавую семантыку”. Таму нацыянальна-культурную семантыку беларускай мовы, адлюстраваную ў мове аповесцей У. Караткевіча, можна лічыць прадуктам гісторыка-культурнага вопыту беларускага народа, які трэба апісваць і вывучаць не толькі ў сінхранічнай, але і ў дыяхранічнай перспектыве.

1. Баханькоў, А. Я. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы / А. Я. Баханькоў, І. М. Гайдукевіч, П. П. Шуба. – Мінск : Народная асвета, 1979. – 334 с.

2. Дзядова, А. С. Побывавае лексіка ў мове беларускай народнай казкі як крыніца нацыянальна-культурнай інфармацыі / А. С. Дзядова, А. С. Булах // Ученые записки УО «ВГУ имени П. М. Машерова». – 2018. – Т. 26. – С. 171–176.

3. Дзядова, А. С. Мастацкі тэкст як крыніца лінгвакраізнаўчай інфармацыі : манаграфія / А. С. Дзядова ; М-ва адукацыі Рэспублікі Беларусь, Установа адукацыі "Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава". – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2022. – 154. – URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/32640> (дата зваротнага: 21.03.2023).

4. Караткевіч, У. С. Каласы пад сярпом тваім : Раман у 2-х кн. : Кн. 2 : Сякера пры дрэве / У. С. Караткевіч. – Мн. : Юнацтва, 1995. – 415 с.

5. Караткевіч, У. С. Ладдзя распачы ; Дзікае паляванне караля Стаха : аповесці / У. С. Караткевіч. – Мінск : Маст. літ., 2003. – 367 с.

6. Караткевіч, У. С. Збор твораў : у 25 т. Т. 10 : Чорны замак Альшанскі : раман / У. С. Караткевіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2015. – 383 с.

НАЗВЫ БАЛОТ НА ТЭРЫТОРЫІ ВІЦЕБШЧЫНЫ: СЕМАНТЫЧНЫ АСПЕКТ

Драба І.А.,

студэнтка 3 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Семянькова Г.К., канд. філал. навук, дацэнт

На тэрыторыі Рэспублікі Беларусь балоты займаюць сёмую частку ад усёй плошчы краіны. У Беларусі пад балотамі знаходзіцца каля 25000 кв. км плошчы, што складае больш за 14% ад тэрыторыі ўсёй краіны [3]. Як відаць з лічбаў, балоты – гэта важны аб’ект рэальнасці для насельніцтва: торф з балот выкарыстоўваюць як паліва, угнаенне, падсцілку для свойскай жывёлы, дары балот – ягады і грыбы – ужываюць у ежу, асушаныя балоты становяцца землямі сельскагаспадарчага, ляснага, прамысловага выкарыстання, падчас войнаў балоты служаць месцам, дзе мясцовае насельніцтва хаваецца ад ворагаў і збірае сілы для барацьбы з ім. Вось чаму ў беларусаў спецыфічныя адносіны да балот, не заўсёды зразумелыя іншым.

У сувязі са сказаным не дзіўна, што сярод мікратапонімаў значная частка належыць назвам балот. Носьбітамі мікратапонімаў з’яўляюцца мясцовыя жыхары. На жаль, з часам назвы забываюцца і страчваюцца, бо сыходзяць людзі, што імі карысталіся. У сувязі з гэтым